

Методичні рекомендації щодо роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання

Для успішної реалізації інклюзивних навчання надзвичайно важлива ефективна співпраця педагогів і родин дітей з особливими освітніми потребами.

На думку вчених, існує три фактори, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини:

- сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому;
- постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;
- сприйняття батьків як колег.

Налаштованість школи на співпрацю з батьками виявляється в діях адміністрації, класного керівника, допоміжного персоналу. Досвід такої роботи залежить від того, яким чином загальноосвітні навчальні заклади тлумачать і реалізують своє бачення роботи з батьками. Шкільна адміністрація має усвідомити: батьки та родини відіграють важливу роль в освіті своїх дітей. Основу для розуміння родин та їхньої готовності до співпраці зі школами забезпечує сімейна системна теорія. Ця модель складається зі сукупності так званих родинних характеристик, що зумовлюють взаємодію, пов'язану з результатами сімейних функцій.

Серед цих характеристик наступні:

Члени сім'ї не діють ізольовано. Діти та батьки перебувають під впливом родинної системи, членами якої вони є.

Так само як і школи, вони є системами, що об'єднують адміністрацію, педагогів та учнів.

Сімейні системи керуються у своїй діяльності впливом власної культурної та історичної спадщини, складу родини, де кожний з членів має індивідуальні психологічні та біологічні особливості.

Сімейні системи створюються на різному ґрунті й характеризуються різноманітністю.

Якщо діти живуть у сім'ї з певними традиціями поведінки, що відрізняються від правил, ustalених у родині їхніх однокласників, то у них можуть виникнути проблеми адаптації до суперечливих систем, які існують у школі.

Коли в сім'ї відбуваються важливі події (народження дитини, хвороба одного з членів родини, переїзд на нове місце проживання), родинна система має відповідним чином адаптуватися. Ці зміни можуть бути раптовими чи поступовими позитивними чи негативними. Педагоги мають знати, що відбувається в родині дитини, аби належним чином реагувати на це і надавати допомогу.

Крім того, сімейна система – відкрита, перебуває у постійному взаємообміні з навколишнім середовищем.

Ці засади узгоджуються з орієнтованою на сім'ю практикою, що дедалі активніше поширюється у вітчизняній освіті. Вона базується на переконаннях і цінностях, що:

- визнають важливість сімейної системи для розвитку дитини;
- поважають членів родин як людей, котрі ухвалюють рішення щодо дітей і самих себе;
- надають сім'ям допомогу в розвитку та вихованні дітей.

Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, означає: визначення цілей і шляхів їх досягнення, погоджених із родинами. Це підвищує вірогідність отримання бажаних результатів, впевненість і компетентність, здатність батьків і родичів ухвалювати рішення стосовно їхньої дитини та всієї родини упродовж усього життя. Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини, а батьки – до співпраці зі школою. Доведено: батьки беруть участь в освіті своїх дітей коли переконані, що можуть бути залучені до цієї важливої роботи; відчувають, що можуть бути корисними для своєї дитини; усвідомлюють, що школа спонукає їх до залучення. Саме ці фактори найважливіші в усвідомленні батьками своєї ролі та власної ефективності. Так, наприклад, ступінь задоволення батьків включенням їхніх дітей у загальноосвітній простір безпосередньо пов'язаний з розумінням школою особливостей порушень розвитку дітей та їхніх потреб, а також з мірою здійснення пристосувань середовища, з готовністю школи працювати з батьками.

В освітніх закладах можуть використовуватися три принципи практики, орієнтованої на сім'ю:

1. **Сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг.** Надаючи освітні послуги, треба враховувати потреби всіх членів родини, які займаються освітою дитини і доглядом за нею.

2. Необхідно підтримувати й шанувати рішення, які приймаються родиною. Другий принцип визнає важливість родини і пропонує фахівцям розглядати її членів як найважливіших учасників освітньої команди – головних людей, котрі відповідають за ухвалення рішень стосовно освіти їхньої дитини та піклування про неї. Діапазон такої співпраці може бути досить широким: від індивідуальної роботи з учителями для вирішення конкретних проблем – до участі в батьківських радах, які, працюють спільно з педагогічним персоналом, допомагають приймати рішення щодо навчальної програми закладу.

3. Необхідно надавати широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини та родини. Необхідно зважати на культурні особливості кожної сім'ї, забезпечувати доступ до офіційних суспільних послуг (медичних, соціальних і суспільних: бібліотеки, місця для відпочинку тощо).

Власне, тут виникають запитання:

Чи поширюються послуги на членів родин?

Як і в якій формі сім'ї беруть участь в ухваленні рішень?

Чи сприяє ця практика розвитку дітей і зміцненню сімей?

Як свідчить досвід, сім'ї частіше отримують послуги, пов'язані з їхньою дитиною, і рідше – ресурси для вдосконалення власної роботи або добробуту.

Вчителі знають, що під час розмов з батьками можна дізнатися багато нового про дітей. Позитивні, довірливі взаємини між педагогами і родинами сприяють тому, що сім'ї почувуються впевненіше і готові до прийняття необхідних рішень. Для налагодження добрих стосунків потрібні певні знання, вміння та досвід.

Налагодження ефективних стосунків

Запорукою добрих взаємовідносин між школою і сім'єю є повага, некритичне ставлення і співчуття. Оскільки родини є головними вчителями своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу і повагу з боку професіоналів. Педагоги можуть багато в чому допомогти батькам. Вони можуть почати розмови на теми, про які сім'я говорить не наважується. Наприклад, чимало батьків «особливих» дітей спочатку приховують свій гнів, образу, розпач. Коли ж бачать, що вчитель розуміє їхні почуття, вони охоче йдуть на контакт з ним.

Некритичне ставлення

Педагоги мають позитивно та відкрито ставитися до батьків дітей, незалежно від їхніх людських якостей. Коли вчитель не дає оцінок, не критикує, а делікатно, без будь-якого тиску заохочує родини до прийняття власних рішень, імовірність позитивного результату висока. Якщо ж учитель не схвалює дії батьків стосовно дитини, це може викликати відчуженість і опір з їхнього боку.

Співчуття

Педагоги повинні враховувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування. Спостерігаючи за реакцією батьків, учитель може визначити, чи достатньо ефективно він демонструє своє співчуття. Ті сім'ї, які щиро діляться з ним особистим, напевно відчувають співчуття з його боку. Учні ж сімей, які не схильні ділитися своїми турботами, ймовірно, цього не помічають.

Комунікативні вміння

Отже, з викладеного вище зрозуміло, які якості потрібні для налагодження партнерських стосунків з родинами. Наступним кроком є відповідний розвиток комунікативних умінь та навичок учителів.

Для цього можна використовувати такі прийоми:

– *застосовувати активне слухання.* Вчитель має уважно вислуховувати членів сімей, з повагою ставитися до їхньої точки зору і пропонувати свою допомогу. За такого підходу в учителя є можливість зрозуміти, як дивляться на себе, своїх дітей та ситуацію члени родин.

– *ставити запитання.* Вчитель має заохочувати батьків до розмови, розпитувати їх, з'ясовувати незрозумілі моменти. Треба ставити і конкретні запитання, і запитання, що спонукають до розгорнутих відповідей, дискусії. Наприклад, запитання «Які труднощі є у вашої дитини?» або «Що полюбить ваш малюк?» заохочують батьків до розповіді. Конкретні ж запитання потребують коротких відповідей. Наприклад: «У вас є інші діти?», «Чи катається ваша дитина на велосипеді?» Слід звертати увагу на манеру спілкування батьків і характер відповідей. Вчитель повинен висловлювати свою повагу до родин, відповідним чином коригуючи запитання.

– *реагувати на почуте та з'ясовувати незрозуміле.* Під час бесіди вчитель має відповідним чином коментувати почуте. Це дає змогу батькам зрозуміти, що їх слухають і розуміють. На завершення треба знову коротко змалювати ситуацію і з'ясувати незрозумілі питання.

– *підходити до проблем з різних боків.* Педагог повинен пропонувати батькам дивитися на ситуації з різних боків і розглядати різні шляхи розв'язання проблем. Наприклад, коли батьки скаржаться на погану поведінку дитини, вчитель може допомогти їм зрозуміти, що проблема не в дитині, оскільки в цьому випадку вона просто не здатна виконати поставлене перед нею завдання.

Стратеги ефективного спілкування

Родини часто занадто хвилюються з приводу щоденних успіхів своїх малят. Їм необхідно пояснювати, що навчання відбувається невеликими кроками, однак постійно. Щоб заспокоїти батьків, корисно спілкуватися з ними в неформальних умовах.

Бесіди на початку та наприкінці навчального дня.

У розкладі треба передбачити вільні ненапружені періоди на початку і в кінці робочого дня (по тридцять хвилин), коли діти можуть гратися і працювати у класі разом зі своїми батьками. Зранку члени родин приводять дітей до дитячого садка (школи) і допомагають їм сконцентруватися, їх має зустрічати хто-небудь із членів педагогічного колективу, вітати і пропонувати обмінятися інформацією щодо дітей та навчання. Через деякий час, коли батьки ознайомляться з навчальним процесом, слід запропонувати їм брати участь у роботі: надавати адміністративну підтримку, ремонтувати іграшки чи допомагати вчителю готувати клас до занять.

Записки і записники

Обмін короткими, неформальними записками сприяє налагодженню добрих стосунків з родинami. Записки, які передають додому через дитину, можуть розповісти про конкретні досягнення учня, його нові вміння чи поведінку. В них може висловлюватися подяка за допомогу. Слід також заохочувати батьків надсилати педагогам записки. Такий підхід особливо успішний, коли вчитель працює над конкретним завданням, а родина в цьому допомагає.

За регулярного спілкування доцільно передавати додому і повертати назад до школи записник, особливо в разі відсутності вдома у дитини телефону. Коли йдеться про учня з особливими потребами чи проблемами, такий записник гарантує безперервність спілкування та поінформованість і батьків, і вчителів про успіхи дитини та зміни у її поведінці. Такий підхід найефективніший тоді, коли обмін інформацією відбувається не менше, ніж раз на тиждень. Він особливо придатний для спілкування з батьками, які хочуть викладати свої думки письмово.

Дошки оголошень

З інформації на дошках оголошень родини дітей дізнаються про заняття, які відбуваються у школі. На них можна розмістити відомості загального характеру, наприклад, розклад батьківських зборів чи статті про розвиток дитини. На дошках оголошень можуть бути вивішені зразки дитячих малюнків, оповідання про екскурсії чи фотокартки членів сімей учнів. Повідомлення на дошках оголошень можуть повторювати чи підкреслювати інформацію, яку батьки отримували іншими шляхами, скажімо, через бюлетені чи записки.

Важливо, щоб дошки оголошень були яскравими і привабливими. Інформацію на них треба регулярно поновлювати, що по черзі можуть робити всі члени педагогічного колективу. Будьте творчими, дошки оголошень мають відбивати атмосферу та діяльність у класі. Якщо батько одного з учнів художник, запросіть його помалювати з дітьми і потім розвісьте ці роботи на дошці оголошень.

Інформаційні бюлетені

Бюлетені, які розсилають кожні два тижні або щомісяця, дають змогу всім родинам бути повністю поінформованими про шкільні справи. Вони можуть присвячуватися певним подіям чи заняттям або містити рекомендації щодо домашніх вправ. Інші бюлетені можуть мати характер нагадування чи тематичний. До бюлетенів варто включати статті про розвиток дитини. Отже, інформаційні бюлетені можуть містити:

- Оголошення щодо зборів, екскурсій та інших подій.
- Звертання по допомогу.
- Місцеві новини.
- Повідомлення щодо поточної роботи у класі.
- Поради стосовно домашніх занять.
- Подяки добровольцям чи запрошення брати участь у волонтерській роботі.

Бюлетені повинні бути короткими і легкими для читання. Краще регулярно розсилати короткі бюлетені, ніж великі час від часу. В бюлетенях треба часто згадувати імена конкретних дітей та членів їхніх родин. Слід стежити за тим, щоб за певний проміжок часу відзначити всіх учнів та батьків.

Надання підтримки родинам

Обмін інформацією

Одне з важливих завдань учителя - зустрічатися з батьками, обмінюватися з ними інформацією та розглядати можливі варіанти навчання дітей. Якщо вчитель знає сімейні обставини і діє відповідно, він може надати родинам суттєву допомогу.

Дуже цінними є навіть прості розповіді про успіхи і проблеми учнів. Учитель – важливе джерело інформації для родин, тому він має відверто розповідати про проблеми дітей, а також навчати батьків працювати і взаємодіяти з малятами.

Звичайно, вчителі не можуть надати батькам всієї потрібної інформації стосовно роботи з дітьми з розладами. Це не варто розглядати як свідчення низької кваліфікації. Всього досягнути неможливо, тому треба мати справді необхідні знання, а також знати джерела знаходження іншої інформації. У разі, коли вчитель сам не може відповісти на запитання чи розв'язати проблему, він повинен звернутися до інших членів педагогічного колективу або допомогти родинам знайти відповідного фахівця.

Рекомендації щодо облаштування дошки оголошень

- Розміщуйте інформацію на висоті очей дорослої людини.
- Регулярно змінюйте на ній хоча б деяку інформацію.
- Пам'ятайте, що всім приємно побачити фотокартку чи ім'я своєї дитини.
- Вивішуйте дитячі роботи.
- Інформація має бути короткою.
- Запрошуйте сім'ї брати участь в оформленні.
- Вивішуйте повідомлення про внесок у навчальний процес тих чи інших родин, наприклад, письмову подяку за участь у проекті.
- Призначайте двох людей, відповідальних за оформлення. Працювати удвох легше і цікавіше.

Батьківські збори

Батьківські збори проводять із багатьох причин. На початку навчального року вчитель збирає батьків, щоб познайомитися й розповісти їм про навчальні програми. Під час наступних зборів обговорюють прогрес дітей, розглядають шляхи поліпшення навчального довілля і програми, з'ясовують питання, які викликають тривогу в учителів або батьків. Збори проводять через регулярні проміжки часу протягом усього навчального року.

- Збори до початку занять допомагають налагодити початковий контакт з родинами і дають дитині змогу ознайомитися з класом. Під час цих зборів вчитель розповідає про мету програми, ділиться своїми сподіваннями стосовно дітей та їхніх батьків, відповідає на запитання. Вчитель також розпитує батьків, щоб отримати необхідні відомості про учнів.
- Наступні збори проводять через кілька місяців після початку навчального року (восени чи навесні), коли діти вже звикли до класу й одне до одного. Вчитель інформує батьків про успіхи і труднощі дітей, а також продовжує розповідати про програму. Ці збори є доброю нагодою обговорити питання, які турбують учителя і батьків.
- Під час зборів наприкінці навчального року доцільно обговорити індивідуальний навчальний план і окреслити нові цілі та завдання. Потім цей план передають учителеві, який працюватиме з дітьми наступного року. Це добра нагода, щоб запропонувати батькам заняття для дітей на літній період. Дуже важливо, аби процес активного навчання тривав і влітку.

Під час підготовки до батьківських зборів вчитель має запитати себе:

– Мета цих зборів у цілому обговорити процес адаптації дітей до школи чи проаналізувати конкретні успіхи і труднощі малят?

– Ми будемо переглядати раніше поставлені завдання чи визначати нові?

– Чи необхідно обговорити з батьками якісь специфічні питання?

Після закінчення зборів доцільно ще раз запитати себе:

– Що я розповів батькам?

– Що я почув?

– Яка була моя реакція на коментарі батьків?